

Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA MIHALA BOBEKA [MICHAL BOBEK]
SECINĀJUMI,
sniegti 2018. gada 5. jūnijā¹

Lieta C-167/17

Volkmar Klohn
pret
An Bord Pleanála,
piedaloties
Sligo County Council,
Maloney and Matthews Animal Collections Ltd

(*Supreme Court* (Īrija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Vide – Ietekmes novērtējums – Piekļuve pārskatīšanas procedūrai – Prasība pārskatīšanas procedūrai nebūt pārmērīgi dārgai – Jēdziens “ne pārmērīgi dārgs” – Vispārējs tiesību princips – Piemērošana laikā – Tieša iedarbība – *Res judicata* – Sekas lēmumam, ar ko piespriež atlīdzināt tiesāšanās izdevumus un kas ir kļuvis galīgs

I. Ievads

1. 2004. gada 24. jūnijā *Volkmar Klohn* lūdza atļauju apstrīdēt Īrijas tiesā *An Bord Pleanála* (Plānošanas apelācijas padome, Īrija; turpmāk tekstā – “Padome”) lēmumu piešķirt būvatļauju dzīvnieku liķu inspekcijas korpusa būvniecībai netālu no viņa fermas. 2007. gada 31. jūlijā viņam tika piešķirta atļauja uzsākt pārskatīšanas tiesā procesu. Tomēr viņa prasība tika vēlāk noraidīta pēc būtības 2008. gada aprīlī, un 2008. gada maijā tika izdots rīkojums piedzīt no viņa tiesāšanās izdevumus. 2010. gada jūnijā *Taxing Master* (taksētājs, Īrija) pieņēma lēmumu, nosakot šos izdevumus aptuveni 86 000 EUR apmērā.

2. *V. Klohn* apstrīdēja *Taxing Master* lēmumu, pamatojot, ka tajā nav ievērota Direktīvā 2003/35/EK² noteiktā prasība, ka pārskatīšanas procedūrām jābūt “ne pārmērīgi dārgām” (turpmāk tekstā – “NPD noteikums”). *Taxing Master* lēmumu apstiprināja *High Court* [Augstā tiesa] (Īrija). *V. Klohn* iesniedza apelācijas sūdzību *Supreme Court* [Augstākajā tiesā] (Īrija), kas ir iesniedzējtiesa šajā lietā.

3. Šajā kontekstā iesniedzējtiesa vaicā: a) vai NPD noteikums ir piemērojams *ratione temporis*, b) vai NPD noteikumam ir tieša iedarbība vai attiecībā uz to ir atbilstīgas interpretācijas pienākums un c) vai *Taxing Master* un/vai valsts tiesai, kas izskata viņa lēmumu, ir pienākums piemērot NPD noteikumu, neraugoties uz to, ka rīkojums par tiesāšanās izdevumiem, ir kļuvis galīgs.

¹ Oriģinālvaloda – angļu.

² Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (2003. gada 26. maijs), ar ko paredz sabiedrības līdzdalību dažu ar vidi saistītu plānu un programmu izstrādē un ar ko attiecībā uz sabiedrības līdzdalību un iespēju griezties tiesās groza Padomes Direktīvas 85/337/EEK un 96/61/EK – Komisijas deklarācija (OV 2003, L 156, 17. lpp.).

II. Atbilstošās tiesību normas

A. Starptautiskās tiesības

1. Orhūsas konvencija

4. Konvencijas par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (turpmāk tekstā – “Orhūsas konvencija”) 9. pantā “Iespēja griezties tiesu iestādēs” ir noteikts:

“1. Katra Puse saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nodrošina to, ka ikvienai personai, kura uzskata, ka tās lūgums sniegt informāciju saskaņā ar 4. pantu ir ticis ignorēts, daļēji vai pilnīgi nepamatoti noraidīts, nepietiekami atbildēts vai kā citādi nav izskatīts atbilstoši minētā panta noteikumiem, ir iespēja pārskatīšanas nolūkā griezties tiesā vai kādā citā neatkarīgā un objektīvā institūcijā, kas noteikta likumā.

[..]

4. Turklāt, neskarot 1. punktu, šā panta 1., 2. un 3. punktā minētajām procedūrām ir jānodrošina pamatoti un efektīvi tiesiskie līdzekļi, tostarp, vajadzības gadījumā, atbrīvošana no amata, un tām ir jābūt taisnīgām, objektīvām un ātrām, kā arī saistītām ar nelielām izmaksām. Šajā pantā paredzētos lēmumus noformē vai reģistrē rakstiski. Tiesu un, ja iespējams, citu institūciju lēmumi ir publiski pieejami.

[..]”

B. Savienības tiesības

1. Direktīva 85/337 un Direktīva 2003/35

5. Saskaņā ar Ietekmes uz vidi novērtējuma Direktīvu 85/337/EEK³ (turpmāk tekstā – “IVN direktīva”) sabiedriskiem un privātiem projektiem, kuriem varētu būt būtiska ietekme uz vidi, ir jāveic to ietekmes uz vidi novērtējums. IVN direktīvā arī noteiktas sabiedrības līdzdalības un apspriešanās prasības šādu projektu atļaujas lēmumu pieņemšanas procesā.

6. Pēc tam, kad Eiropas Savienība (tobrīd – Eiropas Kopiena) bija parakstījusi Orhūsas konvenciju, IVN direktīva tika grozīta ar Direktīvu 2003/35, ar kuru IVN direktīvā iekļāva 10.a pantu. Saskaņā ar šo tiesību normu:

“Dalībvalstis nodrošina, ka saskaņā ar valsts tiesību sistēmu attiecīgās sabiedrības daļas locekļiem: [..] ir iespēja pārskatīšanas kārtībā ierosināt lietu [..], lai apstrīdētu tādu lēmumu, darbību vai bezdarbības būtības vai procesuālo likumību, uz kuru attiecas šīs direktīvas noteikumi par sabiedrības līdzdalību. [..]

Visām šīm procedūrām jābūt godīgām, taisnīgām, laicīgām un ne pārmērīgi dārgām.

Lai veicinātu šā panta noteikumu efektivitāti, dalībvalstis nodrošina, ka sabiedrībai ir pieejama praktiska informācija par piekļuvi administratīvajām un tiesu pārskatīšanas procedūrām.”

3 Padomes Direktīva (1985. gada 27. jūnijs) par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu (OV 1985, L 175, 40. lpp.).

7. Direktīvas 2003/35 6. panta “Īstenošana” pirmajā daļā šīs direktīvas transponēšanas termiņš ir noteikts 2005. gada 25. jūnijs.

C. Īrijas tiesības

8. Saskaņā ar *Rules of the Superior Courts Order 99* [Augstākās instances tiesu reglamenta] 99. nodaļas 1. noteikumu tiesāšanās izdevumu segšana tiek piespriesta atkarībā no tiesvedības iznākuma. Zaudētāja puse sedz gan savus, gan otras puses tiesāšanās izdevumus. Šis ir vispārīgs noteikums, taču tiesa īpašos gadījumos, pamatojoties uz lietas apstākļiem, var atkāpties no šī noteikuma.

9. 2009. gada 16. jūlija spriedumā Komisija/Īrija⁴ Tiesa lēma, ka Īrija nav transponējusi valsts tiesību aktos noteikumu par to, ka procedūras nedrīkst būt pārmērīgi dārgas, kā noteikts IVN direktīvas 10.a pantā. Pēc šī nolēmuma Īrija savā *Planning and Development Act 2000* [Teritorijas plānošanas un attīstības likumā] (ar grozījumiem) iekļāva 50.B pantu, līdz ar to šī likuma piemērošanas jomā katra puse sedz savus tiesāšanās izdevumus pati, bet tiesneši var atkāpties no šiem noteikumiem ārkārtīgi svarīgos jautājumos.

III. Faktiskie apstākļi, tiesvedība un prejudiciālie jautājumi

10. Šīs lietas faktiskie apstākļi sākās 2004. gadā, kad tika piešķirta būvatļauja būvēt *Achonry*, Slaigo grāfistē, Īrijā, dzīvnieku liķu inspekcijas korpusu govīm no visas Īrijas, reaģējot uz liellopu sūkļveida encefalopātijas epizootiju. *V. Klohn*, pieteikuma iesniedzējs pamatlietā, ir netālu no ieteiktās objekta atrašanās vietas esošas fermas īpašnieks.

11. 2004. gada 24. jūnija pieteikumā *V. Klohn* lūdza atļauju apstrīdēt Padomes piešķirto būvatļauju. No pieteikuma iesniedzēja procesuālajiem rakstiem es noprotu, ka pārsūdzība tika pamatota ar to, ka netika pieļauta sabiedrības līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā un ka ietekmes uz vidi novērtējums tiktu pabeigts tikai pēc tam, kad objekts faktiski būtu uzbūvēts.

12. 2007. gada 31. jūlijā *V. Klohn* tika sniegta atļauja uzsākt tiesvedību. Tiesas mutvārdu paskaidrojumos tika apstiprināts, ka trīs gadu kavēšanās lēmuma pieņemšanā par atļaujas piešķiršanu nav saistīta ar kāda lietas dalībnieka darbību vai bezdarbību, bet, šķiet, ir saistīta ar valsts tiesas, kura izskata pieteikumu, darba apjomu.

13. 2008. gada 23. aprīļa spriedumā *High Court* noraidīja *V. Klohn* pieteikumu lietā pēc būtības.

14. 2008. gada 6. maijā *High Court* izdeva rīkojumu par tiesāšanās izdevumiem, piemērojot standarta noteikumu, saskaņā ar kuru tiesāšanās izdevumus piespriež atbilstīgi lietas iznākumam. Saskaņā ar šo noteikumu atbildētājs un ieinteresētā persona pamatlietā (korpusa būvuzņēmums) bija tiesīgi piedzīt tiesāšanās izdevumus no *V. Klohn* kā lietas dalībnieka, kuram spriedums bija nelabvēlīgs.

15. Tiesāšanās izdevumu segšana tika piespriesta tikai attiecībā uz pieteikumu par pārskatīšanu tiesā pēc būtības, taču ne par pieteikumu atļaut ierosināt pārskatīšanas tiesvedību. Iesniedzējtiesa norāda, ka, tā kā atļauja *V. Klohn* tika piešķirta 2007. gada 31. jūlijā, tiesāšanās izdevumi radušies pēc Direktīvas 2003/35, ar ko IVN direktīvā iekļauts 10.a pants (NPD noteikums), transponēšanas termiņa beigām.

⁴ C-427/07, EU:C:2009:457, 92.–94. punkts.

16. Saprotu, ka pašā rīkojumā par tiesāšanās izdevumiem netika norādīta izdevumu summa, kāda varētu tikt piespriesta *V. Klohn*. No savas puses *V. Klohn* apgalvo, ka prasības celšana par atļaujas piešķiršanu un pieteikuma par pārskatīšanu tiesā iesniegšana viņam radījusi izdevumus aptuveni 32 000 EUR apmērā.

17. Pēc rīkojuma par tiesāšanās izdevumiem izdošanas pamatoto izdevumu summas aprēķināšana tika nodota *Taxing Master* no *High Court*. *V. Klohn* iesniegumā *Taxing Master* norādīja, ka tiesāšanās izdevumi nedrīkstētu būt “pārmērīgi dārgi” atbilstīgi Orhūsas konvencijas 3. panta 8. punktam un 9. panta 4. punktam un IVN direktīvas 10.a pantam.

18. *Taxing Master* lēmums par tiesāšanās izdevumiem tika pieņemts 2010. gada jūnijā. Padome sākotnēji prasīja apmēram 98 000 EUR. *Taxing Master* Padomei maksājamo tiesāšanās izdevumu summu noteica aptuveni 86 000 EUR apmērā.

19. Pēc tam *V. Klohn* lūdza *High Court* pārskatīt *Taxing Master* lēmumu. Šī tiesa atstāja spēkā *Taxing Master* rīkojumu. *V. Klohn* pārsūdzēja *High Court* spriedumu *Supreme Court*.

20. Skaidrības labad galveno šīs lietas notikumu secību var apkopot šādi:

- 2003. gada 25. jūnijs: Direktīva 2003/35 tiek publicēta un stājas spēkā⁵;
- 2004. gada 30. aprīlis: Padomes lēmums;
- 2004. gada 24. jūnijs: sāka tiesvedība (lūgums atļaut apstrīdēt būvatļaujas piešķiršanu);
- 2005. gada 25. jūnijs: transponēšanas termiņa beigas;
- 2007. gada 31. jūlijs: atļauja piešķirta;
- 2008. gada 23. aprīlis: spriedums pēc būtības;
- 2008. gada 6. maijs: rīkojums, ar ko *V. Klohn* piespriests segt tiesāšanās izdevumus;
- 2010. gada 24. jūnijs: *Taxing Master* lēmums par tiesāšanās izdevumu apmēru;
- 2011. gada 11. maijs: pārsūdzība par *Taxing Master* lēmumu noraidīta.

21. Šauboties par ES tiesību pareizu interpretāciju, *Supreme Court* nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus trīs prejudiciālus jautājumus:

- “1) Vai [Direktīvas 85/337] 10.a panta noteikumu “[būt] ne pārmērīgi dārgām” ir iespējams jebkādi piemērot tādā gadījumā, kāds ir šajā lietā, kur tiesvedībā apstrīdētā atļauja tika piešķirta pirms [Direktīvas 2003/35] transponēšanas termiņa un ja tiesvedība, apstrīdot attiecīgo atļauju, arī tika uzsākta pirms minētās dienas? Ja tā ir, vai [Direktīvas 85/337] noteikumu “[būt] ne pārmērīgi dārgām” ir iespējams piemērot visiem tiesāšanās izdevumiem, kas radušies tiesvedībā, vai tikai tiesāšanās izdevumiem, kas radušies pēc transponēšanas termiņa?”
- 2) Ja attiecīgā dalībvalsts nav veikusi nekādu īpašu pasākumu, lai transponētu [Direktīvas 85/337] 10.a pantu, vai valsts tiesai, kurai piemīt rīcības brīvība attiecībā uz tiesāšanās izdevumu atlīdzības piespriešanu lietas dalībniekam, kam spriedums nav labvēlīgs, apsverot rīkojumu par tiesāšanās izdevumiem tiesvedībā, uz kuru attiecas šis noteikums, ir pienākums nodrošināt, ka neviens

5 Direktīvas 2003/35 7. pantā noteikts, ka tā stājas spēkā dienā, kad tā tiek publicēta *Oficiālajā Vēstnesī*.

izdots rikojums nepadara tiesvedību “pārmērīgi dārgu” vai nu tāpēc, ka attiecīgajiem noteikumiem ir tieša iedarbība, vai arī tāpēc, ka attiecīgās dalībvalsts tiesai ir jāinterpretē valsts procesuālās tiesības pēc iespējas atbilstošāk 10.a panta mērķiem?”

- 3) Ja rikojums par tiesāšanās izdevumiem ir kategorisks un, tā kā tas nav pārsūdzēts, tas ir jāuzskata par galīgu un izšķirošu saskaņā ar valsts tiesībām, – vai Savienības tiesībās ir prasīts, ka vai nu
- a) *Taxing Master*, kam saskaņā ar valsts tiesībām ir izvirzīts uzdevums noteikt tiesāšanās izdevumu apmēru, kuri pamatoti radušies lietā uzvarējušai pusei, vai
 - b) tiesai, kam lūgts pārskatīt šādu *Taxing Master* lēmumu,

tomēr ir pienākums atkāpties no citādi piemērojamiem valsts tiesību aktiem un noteikt piespriežamo tiesāšanās izdevumu samaksas summu tā, lai nodrošinātu, ka šādi piespriežamie tiesāšanās izdevumi nepadara tiesvedību pārmērīgi dārgu?”

22. *V. Klohn*, Padome, Īrija un Eiropas Komisija iesniedza rakstveida apsvērumus. Minētās ieinteresētās personas sniedza arī mutvārdu paskaidrojumus tiesas sēdē, kas notika 2018. gada 22. februārī.

IV. Vērtējums

A. Ievads

23. Tiesvedība, lūdzot atļauju pārsūdzēt Padomes lēmumu pārskatīšanas tiesā procesā, tika uzsākta 2004. gada jūnijā, gadu pirms Direktīvas 2003/35 transponēšanas termiņa beigām 2005. gada jūnijā. Tomēr atļauja pārsūdzēt tika piešķirta dažus gadus vēlāk – 2007. gada jūlijā. Spriedums pēc būtības tika pasludināts 2008. gada aprīlī. Visā šajā laikā NPD noteikums valsts tiesību aktos netika transponēts. Taču būtiska valsts tiesas procesa daļa norisinājās pēc transponēšanas termiņa beigām.

24. Tādējādi pirmšķietami varētu likties, ka šī lieta ir “ES tiesību klasika” – direktīvas novēlota transponēšana. Tomēr tieši attiecīgā noteikuma raksturs un laika grafiks pamatlietā padara jautājumu mazliet sarežģītāku un lika iesniedzējtiesai uzdot šādus jautājumus: a) vai NPD noteikums ir jāsaprot kā tiešas iedarbības norma vai atbilstošas interpretācijas avots (2. jautājums), b) par tās piemērošanu laikā (1. jautājums), kā arī c) kam un kā tas būtu jāpiemēro (3. jautājums)?

25. Manuprāt, NPD noteikumam vai, precīzāk, IVN direktīvas 10.a panta piektajai daļai, kurā ietverts šis noteikums, ir tieša iedarbība (B sadaļa), un uz to var atsaukties attiecībā uz tiesāšanās izdevumiem, kas radušies pirmās atsevišķās tiesvedības stadijas sākumā, kura beidzas pēc Direktīvas 2003/35 transponēšanas termiņa beigām (C sadaļa). Tieši kā un kas to piemēro konkrētajā valsts procesā, lai arī ar ierunām, ir valsts tiesību jautājums (D sadaļa).

B. Otrais jautājums: NPD noteikuma atbilstoša interpretācija un tieša iedarbība

26. Otrajā jautājumā iesniedzējtiesa vaicā, vai NPD noteikumam ir tieša iedarbība vai arī attiecībā uz to piemērojams “atbilstošas interpretācijas” pienākums.

27. Pilnīguma labad jāatzīst, ka Komisija arī ierosināja, ka NPD noteikums var būt ES tiesību vispārējā principa konkrēta izpausme. Savos secinājumos lietā *North East Pylon Pressure Campaign* un *Sheehy (NEPPC)* es norādīju, ka NPD noteikums direktīvā patiesi ir vispārīgāka principa konkrēta izpausme⁶. Savā neseno spriedumā *NEPPC* arī Tiesa norādīja, ka efektivitātes princips un efektīva tiesību aizsardzība kopumā pieprasa tiesvedības izmaksām nebūt pārmērīgi dārgām⁷.

28. Tomēr šie apgalvojumi ir pareizi jāsaprot tādejādi, ka NPD noteikums interpretējams plašākā atbilstošo tiesību normu un konstitucionālā kontekstā, nevis kā vispārēja, neatkarīga ES (vides) tiesību principa izveide, kas būtu piemērojams neatkarīgi no tā atbilstošo tiesību normu konteksta. Ciktāl šāds vispārējs princips pastāv, tas būs jāformulē tiesību normu līmenī, kas piemērojams konkrētos gadījumos⁸.

29. Šajā lietā princips, ka pārskatīšanas procedūra nedrīkst būt pārmērīgi dārga, patiešām ir konkrēti noteikts IVN direktīvas 10.a panta piektajā daļā. Tagad es pievērsīšos šīs konkrētās normas sekām.

1. Atbilstoša interpretācija

30. Vispārējais atbilstošas interpretācijas pienākums skaidri izriet no iedibinātās judikatūras⁹, saskaņā ar kuru šis pienākums “atbilst Līguma sistēmai, jo tas ļauj valsts tiesai savas kompetences ietvaros nodrošināt pilnīgu Kopienu tiesību efektivitāti, iztiesājot lietu, kas tai jāizskata”¹⁰.

31. Šis pienākums arī ir apstiprināts konkrēti attiecībā uz Orhūsas konvenciju¹¹. Es neredzu nevienu iemeslu, kāpēc tas nebūtu piemērojams arī NPD noteikumam. Neviena no šīs tiesvedības pusēm nav arī apstrīdējusi šo aspektu¹². Turklāt iesniedzējtiesa savā lūgumā ir norādījusi, ka valsts tiesību aktus iespējams interpretēt atbilstoši NPD noteikumam.

32. Tomēr, ko tieši “atbilstoša interpretācija” praktiski nozīmē šajā konkrētajā lietā, ir cits jautājums, pie kura atgriezīšos turpmāk¹³.

2. Tiešā iedarbība

33. Lai gan visi lietas dalībnieki principā piekrita, ka pastāv atbilstošas interpretācijas pienākums, tikai prasītājs apgalvoja, ka NPD noteikumam ir tieša iedarbība.

6 C-470/16, EU:C:2017:781, 33. punkts.

7 Spriedums, 2018. gada 15. marts, *North East Pylon Pressure Campaign* un *Sheehy* (C-470/16, EU:C:2018:185, 55.–58. punkts).

8 Šajā nozīmē skatīt spriedumu, 1976. gada 8. aprīlis, *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 18. un 19. punkts) pretstatā spriedumam, 2005. gada 22. novembris, *Mangold* (C-144/04, EU:C:2005:709, 76. punkts).

9 Spriedumi, 1984. gada 10. aprīlis, *von Colson* un *Kamann* (14/83, EU:C:1984:153, 26. punkts), un 2004. gada 5. oktobris, *Pfeiffer* u.c. (no C-397/01 līdz C-403/01, EU:C:2004:584, 111.–119. punkts). Skat. arī spriedumus, 2012. gada 24. janvāris, *Dominguez* (C-282/10, EU:C:2012:33, 24. punkts), un 2006. gada 4. jūlijs, *Adeneler* u.c. (C-212/04, EU:C:2006:443, 109. punkts).

10 Spriedums, 2004. gada 5. oktobris, *Pfeiffer* u.c. (no C-397/01 līdz C-403/01, EU:C:2004:584, 114. punkts).

11 Spriedums, 2011. gada 8. marts, *Lesoochranárske zoskupenie* (C-240/09, EU:C:2011:125, 50.–52. punkts).

12 Vismaz principā, atliekot uz brīdi malā konkrētākus jautājumus par šā pienākuma darbības jomu laikā un nosakot tā piemērošanā kompetentos orgānus/iestādes, kas apskatīts atbildē uz iesniedzējtiesas pirmo un trešo jautājumu.

13 Skatīt turpmāk, 72.–75. punkts.

34. Vai taksonomija ir svarīga šādā kontekstā? Kā to nesēn norādīja Tiesa, divu jēdzienu piemērošana konkrētos apstākļos var radīt līdzīgu rezultātu¹⁴. Turklāt praktiski, kaut arī tie tiek apzīmēti kā divas dažādas kategorijas, patiesībā nav skaidras robežas starp atbilstošu interpretāciju (netiešo iedarbību) un tiešo iedarbību. Realitāte šķiet tuvāk kontinuumam starp abiem jēdzieniem. Jo īpaši tas būs jautājums par subjektīvu uztveri (vai drīzāk pašdeklarāciju), kad valsts tiesa joprojām “stingri interpretē” valsts tiesību normu, lai nodrošinātu tās atbilstību ES tiesību aktiem, nevis tieši piemēro lietai ES tiesību normu.

35. Tomēr Tiesa ir izstrādājusi tiešu iedarbību un atbilstošu interpretāciju kā divas atšķirīgas kategorijas – katras kategorijas ietekme strīdā valsts līmenī un jo īpaši uz atsevišķu pušu tiesībām un pienākumiem atšķirsies¹⁵. Šī iemesla dēļ es arī saprotu, kāpēc iesniedzējtiesa izvērza šo jautājumu, jo tas, vai IVN direktīvas 10.a panta piektajai daļai, kurā ietverts NPD noteikums, ir tieša iedarbība, būs svarīgi lietas izskatīšanai valsts līmenī.

a) Tiešās iedarbības nosacījumi

36. Tas, vai tiesību normai ir tieša iedarbība, jāizskata, apsverot attiecīgās normas būtību, vispārējo sistēmu un formulējumu¹⁶.

37. Tiesību normai būs tieša iedarbība, ja vien, ciktāl tas skar tās priekšmetu, šī norma jebkurā brīdī ir pietiekami skaidra, precīza un beznosacījuma attiecībā uz pretrunā esošu valsts pasākumu vai ciktāl tiesību norma nosaka tiesības, kuras indivīdi var aizstāvēt attiecībā pret valsti¹⁷. Tas var būt, piemēram, gadījumā, ja aizliegums ir izteikts vispārīgi un nepārprotami¹⁸.

38. Pirms pievērsos NPD noteikumam, veicami pieci vispārīgi novērojumi, kas balstīti judikatūrā.

39. Pirmkārt, no judikatūras nepārprotami izriet, ka “skaidrs un precīzs” ir samērā elastīgs termins. Tiesību norma var būt “skaidra un precīza”, vienlaikus saturot nedefinētus vai pat neskaidrus jēdzienus vai nenoteiktus juridiskus jēdzienus. Klasisks piemērs – 1960. gados spriedumos *van Gend & Loos*¹⁹ un *Salgoil*²⁰ Tiesa nosprieda, ka muitas nodokļu un kvantitatīvo ierobežojumu un “pasākumu ar līdzvērtīgu iedarbību” aizliegums attiecībā uz muitas nodokļiem un kvantitatīvajiem ierobežojumiem ir pietiekami skaidrs un precīzs, lai tam būtu tieša iedarbība. Tiesa pēdējo pusgadsimtu ir interpretējusi terminu “pasākumi ar līdzvērtīgu iedarbību”²¹.

14 Spriedums, 2018. gada 15. marts, *North East Pylon Pressure Campaign* un *Sheehy* (C-470/16, EU:C:2018:185, 52. un 58. punkts).

15 Sīkāk skatīt turpmāk, 67.–75. punkts.

16 Skat., piemēram, spriedumu, 1974. gada 4. decembris, *Van Duyn* (41/74, EU:C:1974:133, 12. punkts).

17 Spriedumi, 1982. gada 19. janvāris, *Becker* (C-8/81, EU:C:1982:7, 25. punkts), un 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 56. un 57. punkts).

18 Spriedums, 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 60. punkts).

19 Spriedums, 1963. gada 5. februāris (26/62, EU:C:1963:1).

20 Spriedums, 1968. gada 19. decembris (13/68, EU:C:1968:54).

21 *Van Gend & Loos* un *Salgoil* lietas attiecās uz muitas nodokļiem un kvantitatīvajiem ierobežojumiem to šaurā nozīmē. Otra jēdziena – “pasākumi ar līdzvērtīgu iedarbību” – paskaidrojums kļuva nepieciešams tikai vēlāk. Skat., piemēram, spriedumus, 1969. gada 1. jūlijs, Komisija/Itālija (24/68, EU:C:1969:29); 1974. gada 11. jūlijs, *Dassonville* (8/74, EU:C:1974:82); 1976. gada 5. februāris, *Conceria Bresciani* (87/75, EU:C:1976:18), un 1982. gada 24. novembris, Komisija/Irija (249/81, EU:C:1982:402).

40. Otrkārt, Tiesa, šķiet, sliecas secināt, ka tiesību normai, neraugoties uz neskaidru vai nenoteiktu jēdzienu izmantošanu, ir tieša iedarbība gadījumos, kad norma ietver *aizliegumu*. Ja tiesību norma tiek izmantota kā atsevišķu tiesību avots, kuru aprises ir jādefinē, parasti nekonkrētu jēdzienu izmantošana ir problemātiskāka²². Tā, piemēram, spriedumā *Carbonari* u.c.²³ medicīnas studentiem bija tiesības uz “atbilstošu atlīdzību” saskaņā ar piemērojamo direktīvu. Kaut arī pienākums nodrošināt atlīdzību bija precīzs, nebija definēts jēdziens “atbilstošs”, kā arī nebija noteikta nekāda atlīdzības noteikšanas metode. Tādēļ tiesību normai nebija tiešas iedarbības.

41. Treškārt, tiešās iedarbības esamība vai tās neesamība tiek vērtēta atsevišķu juridisku priekšlikumu, piemēram, tiesību akta panta vai pat tā daļas līmenī. Šāda vērtējuma ietvaros, protams, svarīga ir attiecīgā juridiskā pasākuma sistēma un iekšējā loģika. Tomēr tas neaizliedz konkrētu normu tiešu iedarbību pat tad, ja citām (vai pat lielākai daļai) viena un tā paša tiesību akta normu šīs iedarbības nav.

42. Ceturtkārt, nosakot, vai normai ir tieša iedarbība konkrētajā lietā, Tiesa netiecas konstatēt, ka visām normām ir tieša iedarbība un ka tās piemērojamas burtiski. Tā vietā tiek izmantota ekstrakcija, proti, Tiesas mērķis ir noteikt, vai no (iespējams, garākas un sarežģītākas) ES tiesību aktu normas iespējams iegūt konkrētu piemērojamu uzvedības noteikumu. Tādējādi, piemēram, Tiesa no EK līguma 119. panta (tagad LESD 157. pants) ir pasludinājusi vienlīdzīgas darba samaksas par vienādu darbu²⁴ (vai faktiski aizlieguma diskriminēt vīriešus un sievietes, nosakot atalgojumu²⁵) principa tiešo iedarbību, kas pats par sevi dalībvalstīm uzlika nedaudz plašāku pienākumu²⁶.

43. Piektkārt, tiešās iedarbības “beznosacījuma” kritērijs nozīmē, ka ES tiesību norma neprasa ES iestādēm vai dalībvalstīm veikt kādus papildu pasākumus. Turklāt saskaņā ar judikatūru dalībvalstīm nevajadzētu būt nekādi rīcības brīvībai²⁷ attiecībā uz tās īstenošanu vai arī ļaut paļauties uz šīs rīcības brīvības neizmantošanu²⁸.

44. Tomēr, neskarot dalībvalsts rīcības brīvību, tiešās iedarbības nosacījumi joprojām var tikt izpildīti. Tas it īpaši attiecas uz gadījumu, ja jautājumu par to, vai valsts iestādes pārsniegušas savu rīcības brīvību, *var pārbaudīt tiesā*²⁹.

22 Šajā kontekstā doktrīnā nošķir jēdzienus “invocabilité d'exclusion” (burtiski, atsaukšanās uz izslēgšanu – tas ir, ES tiesību norma, kas ir pietiekami skaidra, lai *novērstu* konfliktējošu valstu tiesību noteikumu piemērošanu) un “invocabilité de substitution” (burtiski, atsaukšanās uz aizstāšanu (ES noteikums) – tas ir, ES tiesības, kas ir pietiekami pilnīgi izveidotas, lai *aizstātu* spēkā esošos valsts tiesību noteikumus). Skatīt Prechal, S., “Member State Liability and Direct Effect: What's the Difference After All?” *European Business Law Review*, 17. sēj., 2006, 304. lpp. Šajā teorētiskajā satvarā ir “invocabilité d'exclusion”, kad ES tiesību noteikums, kas *aizliedz* noteiktas darbības un tiek izmantots, lai nepiemērotu valsts tiesību aktus. Šādos gadījumos, šķiet, tiešās iedarbības sliekšnis ir zemāks. Šajā nozīmē skat. ģenerālvokāta F. Ležē [P. Léger] secinājumus lietā *Linster* (C-287/98, EU:C:2000:3, 57. punkts).

23 Spriedums, 1999. gada 25. februāris (C-131/97, EU:C:1999:98).

24 Spriedums, 1976. gada 8. aprīlis, *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 30.–37. punkts).

25 Spriedums, 1976. gada 8. aprīlis, *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 39. punkts).

26 Šajā nozīmē skat. ģenerālvokāta A. Trabuki [A. Trabucchi] secinājumus lietā *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:39, rezolutīvā daļa). Vispirms tika apspriesti minētajā noteikumā lietotie neskaidrie jēdzieni. Tika atzīmēts, ka attiecīgais noteikums ir skaidri adresēts dalībvalstīm. Savukārt ģenerālvokāts secināja, ka šajā plašākajā noteikumā ir ietverts šaurāks apgalvojums. Viņš šo apgalvojumu identificēja kā “samaksu vārda šaurajā nozīmē un darbu, kas nav tikai līdzīgs, bet gan tāds pats” un atzina, ka tas ir tieši piemērojams.

27 Spriedums, 1974. gada 4. decembris, *Van Duyn* (41/74, EU:C:1974:133, 6. punkts).

28 Spriedums, 1982. gada 19. janvāris, *Becker* (8/81, EU:C:1982:7, 28.–30. punkts).

29 Spriedums, 1974. gada 4. decembris, *Van Duyn* (41/74, EU:C:1974:133, 7. un 13. punkts). Skatīt arī spriedumus, 1996. gada 24. oktobris, *Kraaijeveld* u.c. (C-72/95, EU:C:1996:404, 59. punkts); 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 64. punkts), un 2013. gada 21. marts, *Salzburger Flughafen* (C-244/12, EU:C:2013:203, 29. un 31. punkts).

45. Tā tas principā būs gadījumā, ja ir iespējams noteikt “minimālo garantiju”, “minimālās tiesības” vai “minimālo aizsardzību”³⁰, un pārskatīšanā tiesā var tikt konstatēts, vai dalībvalsts ir ievērojusi šo minimālo līmeni³¹. Tādējādi, piemēram, spriedumā *Faccini Dori* Tiesa nosprieda, ka norma ir beznosacījuma un pietiekami precīza, jo var tikt definēti attiecīgie nosacījumi un ir skaidrs, kādas ir attiecīgās tiesības. Dalībvalstīm bija zināma rīcības brīvība attiecībā uz termiņa un nosacījumu noteikšanu attiecībā uz attiecīgajā direktīvā paredzētajām atcelšanas tiesībām. Tomēr tas neietekmēja tās precīzo un beznosacījumu raksturu, jo joprojām ļāva noskaidrot piemērojamo tiesību minimumu³².

46. Vienkārši runājot, nosakot, vai normai, ar kuru tiek noteikts aizliegums, ir tieša iedarbība, galvenais jautājums ir par to, vai noteikums ir iztiesājams. Vai tas sniedz minimālās garantijas, kuras praksē attiecīgā valsts iestāde var piemērot, iespējams, zināmā mērā neskatoties uz dalībvalstu rīcības brīvību? Vai pastāv skaidrs uzvedības noteikums, ko var izvilkt no šīs normas un piemērot atsevišķā gadījumā?

b) Piemērošana šajā lietā

47. Ņemot vērā iepriekš minētos nosacījumus atbilstoši to interpretācijai judikatūrā, es uzskatu, ka IVN direktīvas 10.a punkta piektajai daļai, kas satur NPD noteikumu, patiesi ir tieša iedarbība.

48. Noteikums, ka pārskatīšanas procedūras, kuras ietilpst IVN direktīvas darbības jomā, nedrīkst būt pārmērīgi dārgas, ir acīmredzami iztiesājams, katrā gadījumā brīdī, kad kompetentā valsts iestāde lemj par šādu procedūru izmaksām. Tajā ir noteiktas minimālās garantijas: prasītājam nevar liegt celt prasību tiesāšanās izdevumu dēļ, un *a fortiori* tā tiešas sekas nedrīkst būt prasītāja bankrots.

49. NPD noteikumā ir skaidrs, precīzs un beznosacījumu *aizliegums*. Taisnība, ka jēdziens “pārmērīgi dārgi” [*prohibitive*] ir jāinterpretē un jāpiemēro katras lietas konkrētajā kontekstā. Tomēr, manuprāt, tas neliedz NPD noteikumam būt *skaidram un precīzam*. Kopumā, neatkarīgi no tā, cik daudzas pamatnostādnes vai cik daudzi spriedumi varētu būt, kuros interpretēts jēdziens “pārmērīgi dārgi”, piemēram, sniedzot amplitūdas, summas vai indikatīvus skaitļus, šis noteikums *vienmēr* prasis zināmu interpretāciju katrā atsevišķā gadījumā, tostarp ņemot vērā lietas īpašo kontekstu: *kurš* tieši sūdz tiesā *par ko*³³? Citiem vārdiem sakot, individuālā līmenī vienmēr zināmā mērā pastāvēs nenoteiktība, bet tas nenozīmē, ka vispārējā līmenī būs nenoteiktība par noteikuma prasībām.

50. Šo aspektu ilustrē, piemēram, *Salzburger Flughafen*³⁴ lieta, kurā tika uzskatīts, ka prasībai veikt ietekmes uz vidi novērtējumu projektiem, kam ir “būtiska ietekme” uz vidi, ir tieša iedarbība. Tā tika uzskatīts, neskatoties uz acīmredzamo nepieciešamību veikt “būtiskas ietekmes” novērtējumu, izskatot katru lietu atsevišķi³⁵.

30 Skat. attiecīgi spriedumus, 1991. gada 19. novembris, *Francovich* u.c. (C-6/90 un C-9/90, EU:C:1991:428, 19. punkts); 1994. gada 14. jūlijs, *Faccini Dori* (C-91/92, EU:C:1994:292, 17. punkts), un 2012. gada 24. janvāris, *Dominguez* (C-282/10, EU:C:2012:33, 35. punkts).

31 Šajā nozīmē skat. spriedumu, 2000. gada 19. septembris, *Linster* (C-287/98, EU:C:2000:468, 37. punkts): “ši rīcības brīvība, ko dalībvalsts var īstenot, transponējot šo tiesību normu valsts tiesību aktos, *neizslēdz pārbaudīt tiesā* jautājumu, vai valsts iestādes to ir pārkāpušas” (izcēlums pievienots).

32 Spriedums, 1994. gada 14. jūlijs (C-91/92, EU:C:1994:292, 17. punkts). Skatīt arī Skouris, V., “*Effet Utile* Versus Legal Certainty: The Case-law of the Court of Justice on the Direct Effect of Directives”, *European Business Law Review*, 17. sēj., 2006, 242. lpp., kur beznosacītība ir aprakstīta kā tādi noteikumi, kas dalībvalstīm neatstāj rīcības brīvību attiecībā uz to, vai, kad un kā pieņemt tiesību aktus.

33 Tas turklāt izriet no Tiesas sprieduma *Edwards*. Šajā spriedumā Tiesa netiecās noteikt absolūtu skaitli attiecībā uz jēdzienu “ne pārmērīgi dārgi”, kā arī izslēdza pieeju, kuras pamatā ir “vidējie” prasītāji. Tā vietā Tiesa norādīja uz (neizsmeļošu) sarakstu ar visatbilstošākajiem elementiem, kas jāņem vērā, piemērojot šo noteikumu – skat. spriedumu, 2013. gada 11. aprīlis, *Edwards* un *Pallikaropoulos* (C-260/11, EU:C:2013:221, 40.–43. punkts).

34 Spriedums, 2013. gada 21. marts (C-244/12, EU:C:2013:203).

35 Skatīt arī, piemēram, spriedumu, 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 105.–134. punkts) attiecībā uz “nodarbinātības apstākļu” jēdzienu.

51. Attiecībā uz NPD noteikuma *beznosacījumu* raksturu ir skaidrs, ka aizlieguma piemērošanai netiek izvirzīti nekādi priekšnoteikumi. Ir taisnība, ka dalībvalstīm ir zināma rīcības brīvība attiecībā uz tādu pārskatīšanas procedūru precīzu raksturu, ko izmanto, lai apstrīdētu lēmumus, uz kuriem attiecas direktīvas normas par sabiedrības līdzdalību. Tomēr, neņemot vērā laika elementu, kas ir aplūkots turpmāk, atbildot uz 1. jautājumu, neviens no lietas dalībniekiem būtībā neapstrīd faktu, ka pamatlietas pārskatīšanas tiesā procedūra *būtu* tāda pārskatīšanas procedūra, kurai šis noteikums būtu piemērojams³⁶.

52. Citiem vārdiem sakot, attiecībā uz tādu situāciju, kāda ir šajā lietā, kura tieši ietilpst IVN direktīvas, ko groza ar Direktīvu 2003/35, pareizas transponēšanas jomā, nepastāv nosacījumi.

53. Tāpat ir taisnība, ka dalībvalstīm ir samērā plaša rīcības brīvība, īstenojot NPD noteikumu. Pastāv daudz formu un metožu, ko dalībvalstis varētu izvēlēties, piemēram, ļaut pusēm vienoties, izveidot tiesāšanās izdevumu ierobežošanas mehānismu vai noteikt maksimālos tiesāšanās izdevumus, pieņemt aizsargājošus nolēmumus par tiesāšanās izdevumiem, samazināt tiesas nodevas, ierobežot advokātu honorārus vai izmantot tiesiskās palīdzības sistēmu, vai šajā nolūkā veikt tiesāšanās izdevumu novērtējumu. Šādi pasākumi varētu būt piemēroti dažādās stadijās – pirms tiesvedības uzsākšanas, tiklīdz tā ir uzsākta, pastāvīgi tiesvedības laikā vai tiklīdz tiesvedība ir noslēgusies.

54. Vēlreiz – tas neaizliedz NPD noteikuma tiešo iedarbību. NPD noteikumā nav paredzēta rīcības brīvība attiecībā uz “minimālajām garantijām”. Citiem vārdiem sakot, jebkāda iespējamā rīcības brīvība pastāv attiecībā uz “kā”, nevis “kas”³⁷.

55. Tāpēc es uzskatu, ka IVN direktīvas 10.a panta piektajai daļai, kurā ietverts NPD noteikums, ir tieša iedarbība, pamatojoties uz šīs Tiesas definīciju un šīs jēdziena piemērošanu tās judikatūrā. Tomēr Tiesa iepriekš ir spriedusi, ka Orhūsas konvencijas normai, kas atbilst šīs direktīvas 10.a pantam, trūkst tiešas iedarbības, un šis jautājums tiks aplūkots nākamajā sadaļā.

c) Judikatūra attiecībā uz Orhūsas konvencijas 9. panta 4. punkta tiešo iedarbību

56. Tiesa līdz šim nav apsvērusi jautājumu par to, vai IVN direktīvas 10.a panta piektajai daļai ir tieša iedarbība.

57. Spriedumā *Ordre des barreaux francophones*³⁸, uz kuru tā nesen atsaucās spriedumā lietā *NEPPC*³⁹, Tiesa nolēma, ka attiecīgajam Orhūsas konvencijas noteikumam (9. panta 4. punkts) nav tiešas iedarbības.

58. Tomēr es nedomāju, ka šo argumentāciju var automātiski pārnest uz IVN direktīvas 10.a pantu.

36 Tādējādi šis lietas kontekstā tas acimredzami atšķiras no 2016. gada 28. jūlija sprieduma *Ordre des barreaux francophones et germanophone* u.c. (C-543/14, EU:C:2016:605, 50. punkts), kas apskatīts turpmāk 57.–65. punktā.

37 Manuprāt, tas acimredzami atšķir izskatāmo lietu no Īrijas *High Court* spriedumā izvērtētās lietas *Friends of the Curragh Environment Ltd/An Bord Pleanála* [2009] 4 IR 451, uz kuru atsaucas Īrija un kurā tika nolemts, ka 10.a pantam nav tiešas iedarbības. Es saprotu, ka šajā lietā prasītājs lietas agrīnā stadijā pieprasīja rīkojumu par tiesāšanās izdevumiem, saskaņā ar kuru viņam nebūtu jāsedz atbildētāja tiesāšanās izdevumi. Es piekritu galīgajam secinājumam, ka NPD noteikumam nav tiešas iedarbības tādā nozīmē, ka tiek *sniegtas garantijas, ka tiek izmantots noteikts procesuāls rīks*, lai nodrošinātu, ka tiesāšanās izdevumi nav pārmērīgi dārgi. Citiem vārdiem sakot, pastāvēja būtiska rīcības brīvība attiecībā uz “kā”.

38 Spriedums, 2016. gada 28. jūlijs, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* u.c. (C-543/14, EU:C:2016:605).

39 Spriedums, 2018. gada 15. marts, *North East Pylon Pressure Campaign* un *Sheehy* (C-470/16, EU:C:2018:185, 52. punkts), kurā Orhūsas konvencijas 9. panta 4. punkta tiešas iedarbības neesamība izrietēja no lietas *Ordre des barreaux francophones* kā precedenta tiešas iedarbības neesamības, neturpinot šo aspektu iztīrīt tālāk.

59. Lieta *Ordre des barreaux francophones* attiecās uz atbrīvojuma no PVN piemērošanas Beļģijas advokātu sniegtajiem pakalpojumiem pārtraukšanu. *Cour constitutionnelle* (Konstitucionālā tiesa, Beļģija), kurai bija jāizskata jautājums par valsts tiesību akta, ar ko tika atcelts atbrīvojums, spēkā esamību, uzdeva Tiesai vairākus jautājumus, atsaucoties uz virkni dažādu juridisko instrumentu un noteikumu. Galvenais jautājums bija, vai sekojošais efektīvais advokātu honorāru pieaugums Beļģijā (par 21 % – likumā noteiktā PVN likme par advokātu pakalpojumiem Beļģijā) kavētu tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un jo īpaši tiesības uz advokāta palīdzību. Viens no daudzajiem iesniedzējtiesas uzdotajiem jautājumiem bija, vai Direktīva 2006/112/EK⁴⁰ ir saderīga ar Orhūsas konvencijas 9. panta 4. un 5. punktu.

60. Tieši šajā kontekstā Tiesa lakoniski norādīja, ka Orhūsas konvencijas 9. panta 4. punkts ir piemērojams tikai šīs konvencijas 9. panta 1., 2. un 3. punktā minētajām procedūrām. Tā kā pēdējām minētajām tiesību normām pašām par sevi nav tiešas iedarbības, tāda nav arī 9. panta 4. punkta noteikumam tā mijnorādes uz iepriekš minētajām tiesību normām dēļ. Tādējādi Tiesa secināja, ka, *apstrīdot* Direktīvas 2006/112 spēkā esamību, *nevar atsaukties* uz 9. panta 4. punktu⁴¹.

61. Ir acīmredzams, ka lieta *Ordre des barreaux francophones* attiecās uz Orhūsas konvenciju, nevis IVN direktīvu. Juridiskais jautājums attiecās uz ES sekundāro tiesību aktu instrumenta spēkā esamības apstrīdēšanu un tika uzdots ļoti atšķirīgā faktiskajā un tiesiskajā kontekstā. Tādējādi ir vairāki iemesli minētās lietas nošķiršanai no pašreizējās lietas.

62. Pirmkārt, prasītājs lietā *Ordre des barreaux francophones* prasīja PVN direktīvas pārskatīšanu tiesā, ņemot vērā tostarp arī Orhūsas konvencijā paredzēto NPD noteikumu. Tādējādi šai lietai bija daudz plašāks tvērums, atsaucoties uz vairākiem argumentiem, kuru mērķis bija apstrīdēt vispārējo PVN iekasēšanas kārtību attiecībā uz juridiskajiem pakalpojumiem, neņemot vērā tiesvedības esamību vai veidu. Tikai viens no šiem argumentiem attiecās uz Orhūsas konvenciju. Savukārt šajā lietā ir atsauce uz NPD noteikumu attiecībā uz atsevišķu rīkojumu par tiesāšanās izdevumiem tiesvedībā, kurā apstrīd konstatētu (iespējamu) IVN direktīvas sabiedrības līdzdalības normu pārkāpumu. Samērā būtisks ir arī fakts, ka tas attiecas nevis uz starptautiska liguma tiešu iedarbību⁴², bet gan uz ES sekundāro tiesību aktu normu.

63. Otrkārt, izskatāmajā lietā ir acīmredzams, ka NPD noteikums principā⁴³ būtu piemērojams šajā lietā iesaistītajai konkrētajai procedūrai. Tas atšķiras no *Ordre des barreaux francophones* lietas, kurā tika izvirzīta *vispārēja* pārsūdzība saistībā ar bažām par iespējamo tiesvedības izmaksu paaugstināšanos. Tāpēc izšķiroši bija tas, ka pārējām Orhūsas konvencijas 9. panta daļām (proti, 9. panta 1.–3. punktam) trūka pietiekamas skaidrības un precizitātes tiktāl, ciktāl tajās nebija norādīts pilnīgs procedūru kopums, uz kuru attiecas NPD noteikums. Izskatāmās lietas kontekstā un attiecībā uz IVN direktīvu šāds precizitātes trūkums nepastāv.

64. Treškārt, spriedumā *Ordre des barreaux francophones* vienīgais arguments 9. panta 4. punkta tiešās iedarbības neesamībai ir fakts, ka tā mijnorādes ir uz Orhūsas konvencijas 9. panta 1., 2. un 3. punktu, kam pašiem par sevi nav tiešas iedarbības⁴⁴. Tomēr IVN direktīvas 10.a panta pārējās daļas ir formulētas daudz vienkāršāk un skaidrāk. Vēl svarīgāk ir tas, ka mijnorāde zaudē nozīmi tādā gadījumā kā pašreizējā tiesvedības pārskatīšanas procedūra, kurā atkal nav šaubu par to, vai NPD noteikums būtu piemērojams. Citiem vārdiem sakot, attiecībā uz galveno Tiesas argumentācijas aspektu spriedumā *Ordre des barreaux francophones* IVN direktīvas 10.a pants ir strukturēts un formulēts citādi nekā Orhūsas konvencijas 9. pants.

40 Padomes Direktīva (2006. gada 28. novembris) par kopējo pievienotās vērtības nodokļa sistēmu (OV 2006, L 347, 1. lpp.).

41 Spriedums, 2016. gada 28. jūlijs, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* u.c. (C-543/14, EU:C:2016:605, 50., 53. un 54. punkts).

42 Skat. spriedumus, 1976. gada 5. februāris, *Conceria Bresciani* (87/75, EU:C:1976:18); 1987. gada 30. septembris, *Demirel* (12/86, EU:C:1987:400), un 2000. gada 11. maijs, *Savas* (C-37/98, EU:C:2000:224).

43 Atkal atliekot malā laika aspektu.

44 Spriedums, 2016. gada 28. jūlijs, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* u.c. (C-543/14, EU:C:2016:605, 50. punkts).

65. Līdz ar to, manuprāt, *Ordre des barreaux francophones* lietu acīmredzami var un vajadzētu nošķirt no pašreizējās lietas.

3. *Visi ceļi ved uz Romu (taču daži no tiem ir bedraināki)*

66. Kā iepriekš norādīju⁴⁵, visi lietas dalībnieki piekrīt, ka attiecībā uz NPD noteikumu pastāv atbilstošas interpretācijas pienākums. Es arī piekrītu, ka pastāv šāds pienākums. Tāpat arī iesniedzējtiesa ir apstiprinājusi, ka atbilstošā interpretācija ir iespējama.

67. Varētu apgalvot, ka, tā kā to pašu rezultātu iespējams panākt, gan izmantojot atbilstošu interpretāciju, gan tiešu iedarbību, tikko minētā NPD noteikuma tiešās iedarbības pārbaude patiesībā nav nepieciešama.

68. Es neuzskatu, ka tas būtu pieņemams secinājums divu iemeslu dēļ – viens ir principiāls, bet otrs ir praktisks.

69. *Principa* līmenī, manuprāt, ir nedaudz pretrunīgi apgalvot, ka NPD noteikumā *trūkst* nepieciešamās skaidrības un precizitātes, lai katrā konkrētā gadījumā tam būtu tiešā iedarbība, un tajā pašā laikā konstatēt, ka NPD noteikums ir pietiekami skaidrs un precīzs, lai valstu tiesām uzliktu *pienākumu* to piemērot atsevišķos gadījumos, izmantojot atbilstošu interpretāciju.

70. NPD noteikuma tieša iedarbība ietver tiesāšanās izdevumu “samazināšanas” noteikumu, liedzot valsts tiesai tos piespriest apmērā, kas pārsniedz “pārmērīgi dārgi” sliekšni, bet, protams, darbojoties citu vispārēji piemērojamu valsts tiesāšanās izdevumus reglamentējošu noteikumu ietvaros. Atbilstošā interpretācija pieprasa valsts tiesai “sasaistīt” valstu tiesību aktu daļas un atrast veidu, kā samazināt tiesāšanās izdevumus zem sliekšņa “pārmērīgi dārgi”. Citiem vārdiem sakot, prasības attiecībā uz skaidrību un precizitāti, lai noteiktu sliekšni “pārmērīgi dārgi”, abos gadījumos ir vienādas.

71. Šī skaidrība un precizitāte vai nu ir, vai arī nav; tā neizzūd brīnumainā kārtā, pieminot “tiešo iedarbību”. Es uzskatu, ka būtu mulsinoši radīt iespaidu, ka tiešās iedarbības un atbilstošas interpretācijas lietās ir piemērojami atšķirīgi “skaidrības un precizitātes” standarti.

72. Izskatāmās lietas kontekstā tieši *praktiskajā* līmenī izvēle rada visnozīmīgākās atšķirības.

73. Pirmkārt, atbilstošai interpretācijai ir savas robežas, jo pieeju nevar izmantot, lai sasniegtu rezultātu “*contra legem*”⁴⁶. Kas ir “*intra*”, kas ir “*praeter*” un kas jau ir “*contra legem*”, neizbēgami ir atkarīgs no tiesneša subjektīvā un interpretatīvā novērtējuma par to, vai konkrēts rezultāts ir sasniedzams, pamatojoties uz vispārēju valsts tiesību aktu vērtējumu. Turpretim, ja direktīvas normai ir tieša iedarbība, tā veido precīzāku “iegiezumu” valsts tiesību sistēmā. Pamatlīmenī šis noteikums ir neatkarīgs, identificējams un paredzams, jo tas nav atkarīgs no interpretatīvas labās gribas un iztēles, kā arī katras atsevišķas valsts tiesību sistēmas vai tās atsevišķu dalībnieku elastības.

⁴⁵ Skat. iepriekš, 31. punkts.

⁴⁶ Skat., piemēram, spriedumu, 2006. gada 4. jūlijs, *Adeneler* u.c. (C-212/04, EU:C:2006:443, 110. punkts).

74. Otrkārt, uz direktīvas tiešu iedarbību var atsaukties atsevišķi pret valsti, nevis pret privātām pusēm⁴⁷ (piemēram, ieinteresēto personu pamatlietā). Turpretim atbilstošas interpretācijas principā nav šādu ierobežojumu. Atbilstoša interpretācija ir piemērojama tiesvedībā starp privātām pusēm⁴⁸. Var apgalvot, vai atsevišķos gadījumos vispārējie tiesību principi, piemēram, tiesiskā palāvība, varētu liegt radīt nelabvēlīgas sekas privātajām trešajām pusēm⁴⁹, lai gan šķiet vispārpieņemts, ka atbilstoša interpretācija var pasliktināt personas tiesisko stāvokli⁵⁰.

75. Treškārt, izslēdzot tiešo iedarbību, situācija attiecībā uz iespējamo valsts atbildību arī kļūst sarežģītāka un neskaidrāka. Gadījumos, kad pastāv nepilnīga transponēšana un tiešā iedarbība nav iespējama, cietušās personas ir spiestas vērsties pret valsti tiesā regresa kārtībā, lūdzot atlīdzināt kaitējumu. Tas pēc definīcijas ietver vairākkārtīgu tiesvedību pavairošanu. Turklāt, kopumā būs sarežģītāk konstatēt ES tiesību aktu “pietiekami būtisku pārkāpumu”, ja pārkāptajam noteikumam *trūkst* skaidrības un precizitātes, kas ir nepieciešama tā tiešai iedarbībai⁵¹.

4. Secinājums

76. Manuprāt, NPD noteikums ir pietiekami skaidrs un precīzs, lai valsts tiesa varētu identificēt katrā atsevišķā lietā “pārmērīgi dārgu” rezultātu. Šis ir arī beznosacījumu noteikums. Tādēļ es ierosinu Tiesai uz iesniedzējtiesas otro prejudiciālo jautājumu atbildēt šādi:

IVN direktīvas 10.a panta piektajā daļā ietvertajai prasībai procedūrām būt “ne pārmērīgi dārgām” ir tieša iedarbība. Valsts tiesai, kurai ir ricības brīvība attiecībā uz tiesāšanās izdevumu piespriešanu tiesas dalībniekam, kuram spriedums ir nelabvēlīgs, ja nav veikts neviens konkrēts pasākums šīs normas transponēšanai, ir jālemj par tiesāšanās izdevumiem tiesvedībā, uz kuru šī norma attiecas, lai nodrošinātu, ka neviens rikojums nepadara tiesvedību “pārmērīgi dārgu”.

C. Pirmais jautājums: NPD noteikuma piemērošana laikā

77. Vai šajā lietā *V. Klohn* var atsaukties⁵² uz NPD noteikumu, ņemot vērā, ka viņa prasība tika iesniegta pirms minētā noteikuma transponēšanas termiņa beigām? Ja tas ir iespējams, vai tas attiecas uz tiesāšanās izdevumiem, kas uzkrāti *pēc* transponēšanas datuma, vai arī “ar atpakaļejošu spēku” uz tiesāšanās izdevumiem, kas radušies *pirms* minētā termiņa beigām? Šādi jautājumi ir iesniedzējtiesas pirmā prejudiciālā jautājuma pamatā.

78. Šajā gadījumā tiesvedība tika uzsākta pirms transponēšanas termiņa beigām, bet turpinājās un noveda pie tiesāšanās izdevumu uzkrāšanas būtisku laika periodu pēc šī datuma.

47 Spriedumi, 1990. gada 12. jūlijs, *Foster* u.c. (C-188/89, EU:C:1990:313, 18.–20. punkts), un 2017. gada 10. oktobris, *Farrell* (C-413/15, EU:C:2017:745, 22.–29. punkts).

48 Spriedums, 2004. gada 5. oktobris, *Pfeiffer* u.c. (no C-397/01 līdz C-403/01, EU:C:2004:584). Es izvirzu šo jautājumu izpratnē, ka valsts tiesa piemēro vienu vai otru risinājumu, bet ne abus vienā un tajā pašā lietā. Citiem vārdiem sakot, tas, no vienas puses, nenodrošina NPD noteikuma tiešu iedarbību pret dalībvalsti un, no otras puses, neļauj veikt horizontālu piemērošanu pret citu privāto pusi, vienlaikus faktiski uzliekot tieši tādu pašu pienākumu pēdējai, izmantojot atbilstošu interpretāciju.

49 Skat. spriedumu, 1996. gada 26. septembris, *Arcaro* (C-168/95, EU:C:1996:363, 42. punkts), kurš, šķiet, attiecas tikai uz krimināltiesību jomu un kriminālatbildības noteikšanu, kas izriet no atbilstošas interpretācijas. Skat., piemēram, spriedumu, 2007. gada 5. jūlijs, *Kofoed* (C-321/05, EU:C:2007:408, 45. punkts). Skatīt arī ģenerālvokātes J. Kokotes [*J. Kokott*] secinājumus lietā *Kofoed* (C-321/05, EU:C:2007:86, jo īpaši 65. punkts), kurā skaidri apstiprināts: “ar valsts tiesību noteikumu starpniecību veikta, t.i., *netieša*, Kopienas tiesību piemērošana, apgrūtinot privātpersonas, ir pieņemama”.

50 Skat. arī šo secinājumu 104. punktu turpinājumā.

51 Spriedums, 1996. gada 5. marts, *Brasserie du pêcheur* un *Factortame* (C-46/93 un C-48/93, EU:C:1996:79, 56. punkts).

52 Es ar nolūku šeit izmantoju neitrālo terminu “atsaukties”. Pirmais jautājums skar tikai laika dimensiju. Precīzs atsaukšanās uz noteikumu veids (tieša iedarbība vai atbilstoša interpretācija) tiek apskatīts, atbildot uz 2. jautājumu.

79. Ciktāl iesniedzējtiesas pirmais jautājums attiecas uz tiesāšanās izdevumiem, kas radušies *pirms* transponēšanas termiņa beigām, es uzskatu, ka tas ir nedaudz hipotētisks. Faktiski lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu ir skaidri norādīts, ka vienīgie strīdīgie tiesāšanās izdevumi ir tie, kas radušies tiesvedības izskatīšanas pēc būtības fāzē, kura sākās ne agrāk kā 2007. gada 31. jūlijā, pēc tam, kad tika piešķirta atļauja, tātad *pēc* transponēšanas termiņa beigām – 2005. gada 25. jūnijā.

80. Es uzskatu, ka attiecībā uz attiecīgajiem tiesāšanās izdevumiem šajā lietā var atsaukties uz NPD noteikumu, tas ir, tiesāšanās izdevumiem, kas Padomei radušies pamatlietas izskatīšanas *pēc būtības* fāzē.

81. Es sāksu, apskatot iespējamo NPD noteikumu klasifikāciju kā materiālu vai procesuālu normu (1). Turpinājumā apsvēršu alternatīvas pieejas laika aspektam (2) pirms to piemērošanas izskatāmajā lietā (3).

1. NPD noteikuma kā materiālas vai procesuālas normas nozīme

82. Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru “procesuālo tiesību normām parasti ir jāattiecas uz visām lietām, kas ir uzsāktas brīdī, kad tās stājas spēkā”, savukārt materiālo tiesību normas “parasti interpretē tā, ka tās principā neattiecas uz situācijām, kas izveidojušās pirms to stāšanās spēkā”⁵³. Materiālās normas principā attiecas tikai uz situācijām, kas rodas pēc to stāšanās spēkā, vai uz esošas situācijas sekām nākotnē⁵⁴.

83. NPD noteikums precīzi neietilpst ne “procesuālajā”, ne “materiālajā” normu iedalījumā.

84. No vienas puses, tā ir taisnība, ka tiesāšanās izdevumus reglamentējošas normas nereti iekļautas valstu (civil)procesa kodeksos un noteikumos. Turklāt daļu no Tiesas judikatūras var saprast kā tādu, kas norāda, ka noteikumi par tiesāšanās izdevumiem ir procesuāli. Spriedumā *Altrip* Tiesa netieši nošķīra materiālās normas, piemēram, prasību veikt ietekmes novērtējumu, un procesuālās, piemēram, tiesības uz pārskatīšanu tiesā⁵⁵. Spriedumā *Edwards* tika pieņemts, ka NPD noteikums ir tūlītēji piemērojams, kas norāda uz tā procesuālo raksturu, bet nepārprotami to neapstiprina⁵⁶. Lietās *Saldanha* un *Data Delecta* Tiesa noteikumus par tiesāšanās izdevumu nodrošinājumu skaidri klasificēja kā procesuālus⁵⁷.

85. No otras puses, es uzskatu par neiespējamu uzturēt viedokli, ka NPD noteikumam ir tīri un nepārprotami procesuāls raksturs. Parasti tiesāšanās izdevumus uzrāda sprieduma rezolūtīvās daļas ietvaros, un parasti tie ir atkarīgi no tiesvedības iznākuma (tas ir, lēmums pēc būtības). Tiesa spriedumā *Altrip* patiešām norāda uz procesuālo/materiālo normu atšķirību, bet nekādā ziņā iepriekš nenosaka, kura no šīm kategorijām varētu attiekties uz tādu tiesāšanās izdevumu noteikumu kā NPD noteikums. *Edwards* lietā vienkārši nav sniegta pārliecinoša atbilde uz šo jautājumu: Tiesa skaidri neizskatīja tā piemērošanu laikā. Jautājums gluži vienkārši netika izvirzīts. Gan *Data Delecta*, gan *Saldanha* lietas attiecās tikai uz tiesāšanās izdevumu nodrošinājumu, ne pašu tiesāšanās izdevumu piespriešanu⁵⁸.

53 Spriedumi, 1981. gada 12. novembris, *Meridionale Industria Salumi* u.c. (no 212/80 līdz 217/80, EU:C:1981:270, 9. punkts); 1993. gada 6. jūlijs, *CT Control (Rotterdam)* un *JCT Benelux/Komisija* (C-121/91 un C-122/91, EU:C:1993:285, 22. punkts), kā arī 2012. gada 14. februāris, *Toshiba Corporation* u.c. (C-17/10, EU:C:2012:72, 47. punkts).

54 Spriedumi, 2010. gada 6. jūlijs, *Monsanto Technology* (C-428/08, EU:C:2010:402, 66. punkts), un 2010. gada 16. decembris, *Stichting Natuur en Milieu* u.c. (C-266/09, EU:C:2010:779, 32. punkts). Skat. arī spriedumus, 1986. gada 10. jūlijs, *Licata/ESK* (270/84, EU:C:1986:304, 31. punkts), un 2002. gada 29. janvāris, *Pokrzeptowicz-Meyer* (C-162/00, EU:C:2002:57, 50. punkts).

55 Spriedums, 2013. gada 7. novembris, *Gemeinde Altrip* u.c. (C-72/12, EU:C:2013:712).

56 Spriedums, 2013. gada 11. aprīlis, *Edwards* un *Pallikaropoulos* (C-260/11, EU:C:2013:221).

57 Spriedumi, 1996. gada 26. septembris, *Data Delecta* un *Forsberg* (C-43/95, EU:C:1996:357, 15. punkts), un 1997. gada 2. oktobris, *Saldanha* un *MTS* (C-122/96, EU:C:1997:458, 16.–17. punkts).

58 Tas ir, tiesāšanās izdevumu nodrošinājums principā būtu zaudēts tikai tad, ja puse, kas iesniedza nodrošinājumu, zaudētu lietu pēc būtības. Šajās lietās jautājums bija par diskrimināciju pilsonības dēļ tiesāšanās izdevumu nodrošinājuma prasībā.

86. Vēl svarīgāk, tuvāk iepazīstoties, šī judikatūra, manuprāt, ir daudz niansētāka⁵⁹. Tā vietā, lai sadalītu divās stingri nodalītās “procesuālo” un “materiālo” normu iedaļās, tās pamatā ir viena mēroga pieeja: visi jaunie ES tiesību aktu noteikumi ir tūlītēji piemērojami, bet tad uzmanība tiek vērsta uz šādu jaunu noteikumu piemērošanas ierobežojumiem atsevišķos gadījumos. Šādi ierobežojumi, jo īpaši iegūto tiesību un/vai tiesiskās paļāvības veidā, būs daudz spēcīgāki, ja pastāv skaidras materiālo tiesību normas, kas aizliedz piemērot atpakaļejošu spēku, pārskatot pagātnes faktus un noslēgtas tiesiskās attiecības. Turpretī tie būs daudz vājāki vai neesoši, ja pastāv vienīgi procesuālās tiesību normas. Šajā kontekstā svarīga ir likuma stabilitāte un paredzamība attiecībā uz konkrētā noteikuma veidu.

87. Apskatot šo jautājumu rakstveida apsvērumos un tiesas sēdē, diskusija bija vērsta nevis uz stingru NPD noteikuma iedalīšanu kategorijās, bet gan uz tā iespējamo atpakaļejošo spēku un pušu paļāvību tiesvedības sākumā un gaitā.

88. Šajā sakarā Padome uzsvēra, ka “spēles noteikumi”, tostarp tiesas procesa iespējamie tiesāšanās izdevumi, spēles gaitā nedrīkst mainīties. Puses *sākumā* nosaka savas stratēģijas, pamatojoties ne tikai uz savu juridisko vērtējumu pēc būtības un izredzēm uzvarēt, bet arī atkarībā no riskiem attiecībā uz tiesāšanās izdevumiem.

89. Šim argumentam ir zināms pamats. Tam arī ir acīmredzami ierobežojumi. Īpaši tādās sarežģītās lietās kā šī pusēm sākumā nav skaidra priekšstata par kopējiem tiesāšanās izdevumiem. Jo ilgāk tiesvedība turpinās, jo mazāk tā ir prognozējama. Pirmās instances spriedumu rezultātā var būt apelācijas, turpmākas kasācijas, konstitucionālās sūdzības un pat dažos retos gadījumos – lūgumi Tiesai sniegt prejudiciālu nolēmumu. Ir samērā skaidrs, ka ikviens prasītājs, rīkojoties saprātīgi, visticamāk (atkārtoti) novērtēs tiesāšanās izdevumu risku katrā no šīm stadijām, lemjot, vai turpināt tiesvedību. Turklāt tiesnešiem parasti ir noteikta rīcības brīvība (dažkārt pat ievērojama rīcības brīvība) veikt galīgo analīzi un piespriest tiesāšanās izdevumus.

90. Papildus tam es nepiekrītu Padomei, ka valsts un privātās puses ir vienādā pozīcijā attiecībā uz paļāvību tiesāšanās izdevumu jautājumā. Kaut arī dalībvalsts, protams, apsvērs ar lietas aizstāvību un aizstāvības turpināšanu saistītās izmaksas un ieguvumus, nepastāv risks, ka atsevišķs tiesisks strīds izraisīs tās bankrotu. Tas neattiecas uz lielāko daļu privātu prāvnieku.

91. Ņemot vērā iepriekš minēto, es neuzskatu, ka jautājums par NPD noteikuma piemērošanu laikā var tikt atrisināts, vienkārši lemjot, kurā tiesību normu sadaļā, materiālo vai procesuālo, šis noteikums visticamāk ietilpst.

2. Alternatīvas pieejas piemērošanai laikā

92. Ja tiek pieņemts iepriekš minētais arguments, ka tiesvedības sākumā pastāv noteikta paļāvība attiecībā uz tiesāšanās izdevumiem, būtu jāsecina, ka attiecīgajā brīdī piemērojami noteikumi par tiesāšanās izdevumiem, uz kuru pamata puse izstrādājusi savu tiesvedības stratēģiju, būs piemērojami visā tiesvedības gaitā. Puses ieietu sava veida “tiesāšanās izdevumu tunelī”, kurā tās atrastos visās dažādajās tiesvedības stadijās, piemēram, atļauja pieprasīt pārskatīšanu tiesā, pārskatīšana tiesā, pirmās instances tiesas sprieduma, otrās instances tiesas sprieduma pārsūdzēšana, nodošana citām tiesām, strīdi par tiesāšanās izdevumiem utt. Šāda, ja pareizi saprotu, būtībā ir Padomes un Īrijas nostāja.

93. Manuprāt, šāda pieeja ir ļoti problemātiska. Tādējādi tiktu pieļautas situācijas, kad tiesvedība var ilgt gadu desmitus pēc NPD noteikuma transponēšanas termiņa beigām.

⁵⁹ Vispārīgāk par ES tiesību piemērošanu laikā jaunajās dalībvalstīs lietās, kas pārklājas pievienošanās datumā, skatīt manus secinājumus lietā *Nemec* (C-256/15, EU:C:2016:619, 27.–44. punkts).

94. Alternatīva pieeja ir tāda, ka NPD noteikums tiktu nekavējoties piemērots jebkuram rīkojumam par tiesāšanās izdevumiem, kas pieņemts pēc transponēšanas termiņa beigām. Tas, iespējams, varētu būt balstīts uz tūlītēju procesuāla noteikuma piemērošanu vai materiālās tiesību normas piemērošanu iepriekšējo tiesību izmaiņu “sekām nākotnē”.

95. Manuprāt, arī šāds risinājums ir nedaudz problemātisks. Kā jau minēts iepriekš, es nepiekrītu apgalvojumam, ka paļāvība attiecībā uz tiesāšanās izdevumiem izkristalizējas pašā tiesvedības sākumā. No otras puses, nevar noliegt, ka šajā stadijā pastāv zināma paļāvība. Ekstrēmam piemēram – ja direktīva 2018. gada 1. janvārī ievieš jaunu noteikumu attiecībā uz tiesāšanās izdevumiem, tad, nepastāvot īpašiem apstākļiem, šķiet grūti pamatot lēmuma pieņemšanu 2018. gada 2. janvārī par tiesāšanās izdevumiem, piemērojot šo jauno NPD noteikumu tiesvedībai, kas norisinājusies vairākus gadus pirms šī datuma. Lai arī šis jautājums pašreizējā tiesvedībā nav problēma, ir pilnīgi iespējams, ka šāda pieeja varētu ietvert arī jauna tiesāšanās izdevumu noteikuma piemērošanu izdevumiem, kas pilnībā radušies pirms transponēšanas termiņa (iespējams, pat pirms direktīvas pieņemšanas datuma).

96. Ir jāatrod vidusceļš. Varētu būt divas iespējas.

97. Pirmā iespēja – uz NPD noteikumu var atsaukties attiecībā uz jebkādiem tiesāšanās izdevumiem, kas radušies pēc transponēšanas termiņa, pat ja tiesvedība uzsākta pirms šī datuma. Tādā veidā katras tiesvedības tiesāšanās izdevumi būtu jāsadala tajos, kas radušies (saskaņā ar izrakstītajiem rēķiniem vai objektīvi) pirms transponēšanas termiņa, un tajos, kas radušies pēc šī termiņa.

98. Otrā iespēja – NPD noteikums varētu tikt piemērots no tiesvedības pirmās jaunās “stadijas” sākuma, kas seko pēc transponēšanas termiņa beigām. Ar to es domāju to brīdi, kad iestāde, kas izskata lietu (šajā gadījumā tiesa), pieņem lēmumu, ar ko a) pabeidz šo stadiju, piemēram, apelācijas tiesa pieņem lēmumu pēc būtības, vai b) atļauj tiesvedību turpināt, piemēram, lēmums par pieņemamību vai, pēc manas izpratnes par Īrijas tiesu procesu, lēmums piešķirt atļauju pārskatīšanai tiesā.

99. Šī otrā iespēja ir balstīta uz faktu, ka šādos tiesvedības galvenajos punktos puses, iespējams, pietiekami ņems vērā ar strīda turpināšanu saistītos tiesāšanās izdevumus, kā arī plusus un minusus. Lai gan skaidrs, ka tas nenotiks vienmēr, šķiet, ka tas ir pamatots pieņēmums, un praksē gan pielietojama, gan prognozējama pieeja.

100. Pēc manām domām, Tiesai vajadzētu dot priekšroku otrai iespējai vairāku iemeslu dēļ. Lai gan pirmā iespēja ir neapšaubāmi vairāk paredzama tādā ziņā, ka tā dod skaidrāku un vienotu datumu, no kura var atsaukties uz NPD noteikumu, ne vienmēr visu valstu sistēmas nodrošinās šo tiesāšanās izdevumu detalizācijas pakāpi. Citi praktiski izaicinājumi, piemēram, fiksētu maksu izmantošana (identificējamiem uzdevumiem vai tiesvedības daļām), kas nav piesaistīti datumam, izraisa arī jautājumus par pirmās iespējas praktisku piemērošanu. Turklāt otrajā variantā tiesvedības sākumā lielāka uzmanība tiek pievērsta pušu paļāvībai. Tas ir īpaši svarīgi, ja uz NPD noteikumu atsauktos attiecībā uz privātām pusēm (parasti tas būtu gadījumā, kad privātā puse, kam ir piešķirta būvatļauja, iebilst pret šo piešķiršanu).

101. Citas sīkākas un niansētākas pieejas, kuru pamatā ir, piemēram, pušu faktiskās paļāvības novērtējums katrā atsevišķā gadījumā īpašās procedūrās, manuprāt, būtu ievērojami sarežģītākas un nodrošinātu ievērojami mazāku paredzamību nekā iepriekš minētās divas iespējas.

3. Piemērošana šajā lietā

102. Atkarībā no iesniedzējtiesas galīgā novērtējuma otrā iepriekš izklāstītā iespēja, t.i., atsaukšanās uz NPD noteikumu no pirmās atsevišķās tiesvedības stadijas sākuma pēc transponēšanas termiņa beigām, nozīmētu, ka NPD noteikumam jābūt piesaistītam *V. Klohn* piešķirtajai atļaujai pieprasīt pārskatīšanu tiesā. Tas būtu piemērojams visai pārbaudei pēc būtības un lēmumam pēc būtības.

103. Tomēr varētu piebilst, ka, ņemot vērā to, ka izdevumi nav tikuši piespriesti attiecībā uz iepriekšējām tiesvedības stadijām, pirmā iespēja arī šajā gadījumā, acīmredzot, novestu pie tāda paša faktiskā rezultāta.

104. Visbeidzot, es noprotu, ka vienīgie strīdīgie tiesāšanās izdevumi ir Padomei radītie tiesāšanās izdevumi, un Padome ir valsts iestāde, un to uzskata par dalībvalsts daļu⁶⁰. Tādējādi nepastāv jautājums, ka *V. Klohn* varētu atsaukties uz NPD noteikumu pret privātām pusēm (šajā gadījumā ieinteresētā persona, uzņēmums, kas būvē korpusu). Tādēļ es šo jautājumu sīkāk neapskatīšu. Tomēr ir vērts atgādināt⁶¹, ka, ciktāl tiek uzskatīts, ka NPD noteikumam ir tieša iedarbība, uz tā tiešo iedarbību nevar atsaukties pret privātu pusi. Savukārt atbilstošas interpretācijas pienākums skar attiecības starp privātām pusēm un potenciāli varētu radīt situāciju, kad citām privātām pusēm ir jāsadala tiesāšanās izdevumu nasta⁶². Tas ir vēl viens iemesls, kāpēc priekšroka būtu dodama otrajam ierosinātajam risinājumam, kas nodrošina par lielāku cieņu šo pušu paļāvībai⁶³. Turklāt, kā minēts iepriekš 74. punktā, otrā jautājuma kontekstā, ietekmes uz privātām pusēm atšķirība ir vēl viens iemesls nošķirt tiešās iedarbības un atbilstošas interpretācijas jēdzienus.

105. Ņemot vērā minētos apsvērumus, iesaku Tiesai uz iesniedzējtiesas pirmo prejudiciālo jautājumu atbildēt šādi:

Tādās lietās, kāda ir iesniedzējtiesā izskatāmā lieta, uz IVN direktīvas 10.a panta piektajā daļā ietvertu prasību, ka tiesvedības izmaksām ir jābūt “ne pārmērīgi dārgām”, var atsaukties attiecībā uz tiesāšanās izdevumiem, kas radušies no pirmās atsevišķās tiesvedības stadijas pēc transponēšanas termiņa beigām, tas ir, pēc tam, kad tiesu iestāde, kura izskata lietu, ir pieņēmusi lēmumu, ar ko a) izbeidz šo stadiju vai b) sniedz atļauju turpināt tiesvedību.

D. Trešais jautājums

106. Uzdodot trešo jautājumu, iesniedzējtiesa jautā, vai, neskatoties uz to, ka *V. Klohn* nav apstrīdējis pret viņu izdoto rikojumu par tiesāšanās izdevumiem, kurš tādējādi ir kļuvis galīgs, *Taxing Master* vai tiesai, kas pārskata *Taxing Master* lēmumu, ir pienākums piemērot NPD noteikumu attiecībā uz *V. Klohn* piespriesto galīgo tiesāšanās izdevumu summu.

107. Atkarībā no iesniedzējtiesas galīgā novērtējuma, es uzskatu, ka *Taxing Master* vai tiesai, kas pārskata tā lēmumu, ir pienākums piemērot NPD noteikumu (vai nu kā tiešās iedarbības noteikumu, vai ar atbilstošas interpretācijas palīdzību saskaņā ar Tiesas lēmumu attiecībā uz otro jautājumu).

108. Šajā saistībā es izdarišu zināmus novērojumus attiecībā uz pušu iesniegtajiem faktiem un valsts tiesību normām (1). Pēc tam es sniegšu atbildi uz valsts tiesas trešo jautājumu (2).

⁶⁰ Šajā nozīmē skat. iepriekš 47. zemsvītras piezīmē minēto judikatūru.

⁶¹ Skat. iepriekš šo secinājumu 74. punktu.

⁶² Ari vienkārši uzliekot pienākumu katrai pusei, tostarp ieinteresētajai personai, segt savus tiesāšanās izdevumus neatkarīgi no lietas iznākuma pēc būtības, pirms šajā sakarā tiek pieņemts kāds skaidrs noteikums valsts tiesību aktos.

⁶³ Es neizslēdzu, ka šādā gadījumā valsts tiesa patiešām pārbauda tiesisko paļāvību, lai nepieļautu atbilstošai interpretācijai netransponēta NPD noteikuma kontekstā uzlikt finansiālās saistības privātai pusei tiesvedībā.

1. Faktu un valsts tiesību aktu elementi

109. Es noprotu, ka lēmums, ar kuru *V. Klohn* tika piespriesti tiesāšanās izdevumi, ir kļuvis galīgs.

110. Tiesas judikatūrā ir uzsvēta *res judicata* principa nozīme, lai nodrošinātu gan tiesību un tiesisko attiecību stabilitāti, kā arī pareizu tiesvedību, tādēļ ir svarīgi, lai tiesu nolēmumi, kas stājušies likumīgā spēkā pēc tam, kad ir izsmelti pieejamie tiesību aizsardzības līdzekļi, vai pēc tam, kad beigušies šādām pārsūdzībām paredzētie termiņi, vairs nevarētu tikt apstrīdēti⁶⁴. ES tiesībās tikai īpašos izņēmuma gadījumos tiek prasīts valsts tiesai nepiemērot valsts procesuālos noteikumus attiecībā uz sprieduma galīgumu⁶⁵.

111. Izskatāmajā lietā, šķiet, nav šādu izņēmuma apstākļu. Tomēr šeit atzīmējami vairāki punkti.

112. Pirmkārt, lai gan rīkojums par tiesāšanās izdevumiem, kas piespriesti *V. Klohn*, var būt galīgs, es arī noprotu, ka šajā rīkojumā nav noteikta konkrēta tiesāšanās izdevumu summa. Galīgs, šķiet, ir tiesas rīkojums, kurā norādīts, ka *tiesāšanās izdevumi tiek piespriesti saskaņā ar tiesvedības rezultātu*. Savukārt konkrētā tiesāšanās izdevumu *summa*, šķiet, ir pārsūdzama un šobrīd tiek apstrīdēta pašreizējā tiesvedībā valsts tiesā.

113. Otrkārt, ja *V. Klohn* būtu vēlējies apstrīdēt rīkojumu par viņam piespriestajiem tiesāšanās izdevumiem, viņam būtu jāsaņem attiecīga atļauja. Turklāt šāda atļauja tiktu piešķirta tikai tad, ja *V. Klohn* varētu pierādīt pārsūdzībā “īpašas sabiedrības intereses”. Tiesas sēdē mutvārdu paskaidrojumu uzklaušīšanai šos valsts tiesību aktu elementus apstiprināja Īrija.

114. Treškārt, *V. Klohn* tiesas sēdē mutvārdu paskaidrojumu uzklaušīšanai apstiprināja – un otra puse pret to neiebilda –, ka viņš nezināja par iespējamo vai varbūtējo tiesāšanās izdevumu nastu pirms *Taxing Master* lēmuma vai vismaz lēmuma projekta, kas bija pieejams *gadu pēc* tiesas nolēmuma par tiesāšanās izdevumu piespriešanu. Šajā sakarā *V. Klohn* norādīja, ka Padomes tiesāšanās izdevumi, kas viņam ar šo lēmumu tikuši piespriesti, bija apmēram trīs reizes lielāki par *V. Klohn* radītajiem tiesāšanās izdevumiem tiesvedības gaitā. Šķiet, ka ieinteresētā persona nav centusies pieprasīt tās tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanu.

115. Ceturtkārt, *V. Klohn* norādīja, ka laikā, kad tika taisīts rīkojums par tiesāšanās izdevumu piespriešanu viņam, viņš uzskatīja, ka *Taxing Master* piemēros NPD noteikumu. *V. Klohn* citēja valsts precedentu, kurš radies dažus mēnešus pirms rīkojuma par tiesāšanās izdevumiem, kas, viņaprāt, atbalsta šo viedokli⁶⁶. Šo argumentu it īpaši apstrīd Īrija, kas apgalvo, ka no *High Court* judikatūras “pilnīgi skaidri” izriet, ka *Taxing Master* nav šādu pilnvaru⁶⁷.

116. Piektkārt, cik noprotu, *Taxing Master* ir zināmas pilnvaras noteikt tiesāšanās izdevumus mazākā apmērā, nekā pieprasīts. Patiesi, iesniedzējtiesa apstiprina, ka Padome sākotnēji prasīja atlīdzināt tiesāšanās izdevumus aptuveni 98 000 EUR apmērā, taču tiesāšanās izdevumi tika piespriesti tikai aptuveni 86 000 EUR apmērā. Es noprotu, ka tiesāšanās izdevumu samazinājuma pamatojums būtībā ir juridisko maksu pamatotība, un *Taxing Master* uzskata, ka viņa pilnvaras samazināt piespriežamos tiesāšanās izdevumus neattiecas uz samazinājumiem, pamatojoties uz to, ka tiesāšanās izdevumi ir pārmērīgi dārgi.

64 Skat., piemēram, spriedumu, 2015. gada 11. novembris, *Klausner Holz Niedersachsen* (C-505/14, EU:C:2015:742, 38. punkts un tajā minētā judikatūra).

65 Spriedumi, 2004. gada 13. janvāris, *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17, 28. punkts), un 2007. gada 18. jūlijs, *Lucchini* (C-119/05, EU:C:2007:434, 63. punkts). Salīdzināt ar vispārējo pieeju spriedumos, 1999. gada 1. jūnijs, *Eco Swiss* (C-126/97, EU:C:1999:269, 46. un 47. punkts), un 2006. gada 16. marts, *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178, 21. punkts).

66 Īrijas *High Court* 2007. gada 21. novembra spriedums *Kavanagh* (HC IEHC (2007) 389 – Record No. 2007/1269 P).

67 Turklāt rīkojums, ar kuru *V. Klohn* tiek piespriesti tiesāšanās izdevumi (2008), ir izdots pirms 2009. gada 16. jūlija sprieduma Komisija/Īrija (C-427/07, EU:C:2009:457), kurā Tiesa lēma, ka Īrija nav transponējusi NPD noteikumu. Valsts noteikumu par tiesāšanās izdevumiem (ne)likumība šķiet būtisks elements, kas netika apstiprināts līdz brīdim, kad beidzās termiņš rīkojuma par tiesāšanās izdevumiem apstrīdēšanai.

2. Piemērošana šajā lietā

117. Iesniedzējtiesas uzdevums ir veikt pamatlietas faktu un valsts tiesību aktu galīgo vērtējumu. Ņemot to vērā, es turpmāk izklāstīšu pienākumus, kas izriet no ES tiesību aktiem un kā tos var piemērot, pamatojoties uz manu izpratni par iepriekš izklāstītajiem faktiem un valsts tiesību aktiem.

118. Direktīva nenosaka tiesu vai citu iestādi, kuras jurisdikcijā ir NPD noteikuma piemērošanas nodrošināšana. Tādējādi, tāpat kā ar citiem līdzīga rakstura noteikumiem, tas pamatā ir valsts tiesību jautājums⁶⁸. Tomēr šī brīvība izvēlēties veidus un līdzekļus, kā nodrošināt NPD noteikuma īstenošanu, neietekmē dalībvalsts pienākumu veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka NPD noteikums ir spēkā pilnā apjomā atbilstīgi īstenojamajam mērķim⁶⁹.

119. Dalībvalsts pienākums panākt NPD noteikumā paredzēto rezultātu un pienākums saskaņā ar LES 4. panta 3. punktu veikt jebkādus vispārējus vai konkrētus pasākumus, lai nodrošinātu šī pienākuma izpildi, ir saistošs dalībvalsts tiesām⁷⁰ un attiecas uz visām valsts iestādēm, tostarp *a fortiori* tām, kas piesaistītas valsts tiesām vai ietilpst to sastāvā⁷¹.

120. Citiem vārdiem sakot, ES tiesību pārākuma un tiešā iedarbības principi un atbilstošas interpretācijas pienākums ir saistošs visām dalībvalstu iestādēm – *kā juridiskām, tā administratīvām*. Šajā kontekstā patiešām tas ir atkarīgs no valsts tiesību aktiem, kurai konkrētai struktūrai galu galā tiek uzticēts nodrošināt, lai šie pienākumi tiktu ievēroti, *kamēr vien kāds to dara*. Šīs Tiesas funkcija nav lemt par iekšējo dalībvalstu kompetenču sadali šajā jomā un/vai par valsts iestāžu, piemēram, *Taxing Master*, konstitucionālo klasifikāciju.

121. Vispārīgi var teikt šādi.

122. Ievērojot iepriekš minētos laika ierobežojumus, personai, piemēram, *V. Klohn*, jābūt tiesībām valsts tiesā un valsts iestādēs atsaukties uz NPD noteikumu. Šim valsts tiesām un iestādēm ir pienākums nodrošināt šī noteikuma tiešās iedarbības rezultātus⁷² vai, ja Tiesa lemj, ka NPD noteikumam nav tiešās iedarbības, šim tiesu iestādēm jebkurā gadījumā ir jāinterpretē valsts tiesību akti atbilstoši NPD noteikumam “attiecībā uz to jurisdikcijā esošiem jautājumiem”⁷³, un valsts iestādes to dara “savas kompetences ietvaros”⁷⁴.

123. Paliek jautājums, vai samazināt piesprieštos tiesāšanās izdevumus, lai ievērotu NPD noteikumu, ir *Taxing Master* vai valsts tiesas, kas pārbauda *Taxing Master* lēmumu, “kompetencē” (vai “jurisdikcijā”). Tas ir iesniedzējtiesas trešā jautājuma galvenais aspekts.

124. Šajā ziņā es uzskatu – kad Tiesas judikatūrā ir atsauces uz valsts administratīvajām iestādēm, kas piemēro ES tiesību pārākuma un tiešās iedarbības principus un atbilstošas interpretācijas pienākumu “savas kompetences ietvaros”, tās ir interpretējamas tādējādi, ka valsts iestādēm tas ir jādara, īstenojot savas nepieciešamās pilnvaras (*vispārējā tipa kompetences* nozīmē), bez skaidri izteiktas atļaujas izmantot savas spēkā esošās pilnvaras konkrētam ES tiesību aktos noteiktam mērķim. Tomēr, manuprāt, tiešu iedarbību un pārākumu nevar paplašināt tiktāl, lai piešķirtu administratīvajām iestādēm pilnīgi jaunas pilnvaras, salīdzinot ar iepriekšējām saskaņā ar valsts tiesību aktiem, tādējādi, iespējams, pārkāpjot varas dalīšanas principu.

68 Skat., piemēram, spriedumu, 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 39. punkts).

69 Spriedums, 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 40. punkts).

70 Spriedums, 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 98. punkts).

71 Spriedums, 1989. gada 22. jūnijs, *Costanzo* (103/88, EU:C:1989:256, 30.–33. punkts).

72 Spriedums, 1989. gada 22. jūnijs, *Costanzo* (103/88, EU:C:1989:256, 31. punkts).

73 Spriedums, 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 99. punkts).

74 Spriedumi, 1990. gada 12. jūnijs, Vācija/Komisija (C-8/88, EU:C:1990:241, 13. punkts); 2004. gada 13. janvāris, *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17, 20. punkts), un 2008. gada 12. februāris, *Kempton* (C-2/06, EU:C:2008:78, 34. punkts).

125. No lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu es noprotu, ka *Taxing Master* ir tiesīgs ir samazināt tiesāšanās izdevumus noteiktos apstākļos. Tādējādi, šķiet, viņam ir vispārēja tipa kompetence, ļaujot mainīt piespriesto tiesāšanās izdevumu summu. Jautājums par to, vai *Taxing Master* pilnvaras samazināt tiesāšanās izdevumus ir interpretējamas tādējādi, ka tās attiecas arī uz tādiem gadījumiem kā šis, galu galā ir valsts tiesību aktu jautājums, kas ir jānosaka iesniedzējtiesai.

126. Jebkurā gadījumā, ciktāl iesniedzējtiesa secina, ka *Taxing Master* pašam par sevi nav šādas jurisdikcijas, tai ir jābūt tiesai, kas pārskata viņa lēmumu.

127. Saskaņā ar iedibināto judikatūru faktiski valsts tiesām tiek īpaši uzlikts pienākums nodrošināt tiesisko aizsardzību, kas personām izriet no ES tiesību normām, un garantēt to pilnīgu piemērošanu⁷⁵. Ja attiecīgajā jautājumā nav ES tiesiskā regulējuma, katras dalībvalsts tiesību sistēmā ir jānosaka kompetentās tiesas un jāparedz sīki procesuāli noteikumi prasībām, kas paredzētas, lai aizsargātu tiesības, kuras attiecīgajām personām ir noteiktas ES tiesībās⁷⁶.

128. Turklāt šie noteikumi jo īpaši nedrīkst ES tiesību sistēmā piešķirto tiesību īstenošanu padarīt praktiski neiespējamu vai pārmērīgi sarežģītu (efektivitātes princips). Šīs prasības neievērošana ES līmenī var apdraudēt efektīvas tiesību aizsardzības tiesā principu⁷⁷.

129. Manuprāt, tas būtu pretrunā efektivitātes principam, ja tiktu atzīts, ka nedz *Taxing Master*, nedz arī valsts tiesai, kura pārskata tā lēmumu, nav jurisdikcijas piemērot NPD noteikumu šādā lietā.

130. Nonākot pie šī secinājuma, es ņemu vērā dažādos faktiskos apstākļus, kas uzskaitīti iepriekšējā sadaļā, no kuriem viens, manuprāt, ir izšķirošs, proti, ka lēmums par summu tika pieņemts ilgu laiku pēc termiņa, kādā varēja apstrīdēt *V. Klohn* piespriestos tiesāšanās izdevumus. Tas nozīmētu, ka *V. Klohn*, lemjot par to, vai apstrīdēt tiesāšanās izdevumu piespriešanu, vienkārši nebija piekļuves tam, kas, šķiet, ir galvenais informācijas elements – cik liela summa varētu tikt piespriesta? Šajā ziņā es atgādinu, ka liela daļa Padomes argumentācijas šajā lietā ir balstīta uz premisu, ka lēmums par tiesāšanos ietver *informētu izmaksu un ieguvumu analīzi*, radot pamatotu paļāvību. Tādēļ ir nedaudz ironiski pēc tam apgalvot, ka zaudētājam pusei ir jāpieņem lēmums par to, vai apstrīdēt lēmumu par tiesāšanās izdevumu piešķiršanu, faktiski nezinot, cik daudz tai varētu prasīt maksāt.

131. Ņemot vērā iepriekš minēto, ierosinu Tiesai uz iesniedzējtiesas trešo jautājumu atbildēt šādi:

Tādā lietā kā iesniedzējtiesā izskatāmā, kurā rīkojums par tiesāšanās izdevumiem ir kategorisks un, tā kā tas nav pārsūdzēts, tas ir jāuzskata par galīgu un izšķirošu saskaņā ar valsts tiesībām, un kurā pirms šī rīkojuma pārsūdzēšanas termiņa beigām piespriesto tiesāšanās izdevumu summa nav noteikta, ES tiesībās ir prasīts, ka vai nu:

- *Taxing Master*, kuram saskaņā ar valsts tiesībām ir izvirzīts uzdevums noteikt tiesāšanās izdevumu apmēru, kas pamatoti radušies lietā uzvarējušai pusei, vai
- tiesai, kurai lūgts pārskatīt šādu *Taxing Master* lēmumu,

ir pienākums piemērot tiesas iedarbības noteikumu, kas izriet no IVN direktīvas 10.a panta piektās daļas, saskaņā ar kuru tiesāšanās izdevumi nedrīkst tiesvedību padarīt pārmērīgi dārgu.

⁷⁵ Spriedums, 2004. gada 5. oktobris, *Pfeiffer* u.c. (no C-397/01 līdz C-403/01, EU:C:2004:584, 111. punkts).

⁷⁶ Spriedums, 1976. gada 16. decembris, *Rewe-Zentralfinanz* un *Rewe-Zentral* (33/76, EU:C:1976:188, 5. punkts); 1976. gada 16. decembris, *Comet* (45/76, EU:C:1976:191, 13. punkts); 1995. gada 14. decembris, *Peterbroeck* (C-312/93, EU:C:1995:437, 12. punkts); 2007. gada 13. marts, *Unibet* (C-432/05, EU:C:2007:163, 39. punkts); 2007. gada 7. jūnijs, *van der Weerd* u.c. (no C-222/05 līdz C-225/05, EU:C:2007:318, 28. punkts), un 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 44. punkts).

⁷⁷ Spriedums, 2008. gada 15. aprīlis, *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 46. un 48. punkts).

V. Secinājumi

132. Tādēļ es ierosinu Tiesai uz *Supreme Court* (Īrija) prejudiciālajiem jautājumiem atbildēt šādi:

- 1) Tādās lietās, kāda ir iesniedzējtiesā izskatāmā lieta, uz Padomes Direktīvas 85/337/EEK (1985. gada 27. jūnijs) par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu (grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2003. gada 26. maija Direktīvu 2003/35/EK) 10.a panta piektajā daļā ietvertu prasību, ka tiesvedības izmaksām ir jābūt “ne pārmērīgi dārgām”, var atsaukties attiecībā uz tiesāšanās izdevumiem, kas radušies no pirmās atsevišķās tiesvedības stadijas pēc transponēšanas termiņa beigām, tas ir, pēc tam, kad tiesu iestāde, kura izskata lietu, ir pieņēmusi lēmumu, ar ko a) izbeidz šo stadiju vai b) sniedz atļauju turpināt tiesvedību.
- 2) Direktīvas 85/337 10.a panta piektajā daļā ietvertajai prasībai procedūrām būt “ne pārmērīgi dārgām” ir tieša iedarbība. Valsts tiesai, kurai ir rīcības brīvība attiecībā uz tiesāšanās izdevumu piespriešanu tiesas dalībniekam, kuram spriedums ir nelabvēlīgs, ja nav veikts neviens konkrēts pasākums šīs normas transponēšanai, ir jālemj par tiesāšanās izdevumiem tiesvedībā, uz kuru šī norma attiecas, lai nodrošinātu, ka neviens rīkojums nepadara tiesvedību “pārmērīgi dārgu”.
- 3) Tādā lietā kā iesniedzējtiesā izskatāmā, kurā rīkojums par tiesāšanās izdevumiem ir kategorisks un, tā kā tas nav pārsūdzēts, tas ir jāuzskata par galīgu un izšķirošu saskaņā ar valsts tiesībām, un kurā pirms šī rīkojuma pārsūdzēšanas termiņa beigām piespriežtie tiesāšanās izdevumu summa nav noteikta, ES tiesībās ir prasīts, ka vai nu:
 - *Taxing Master*, kuram saskaņā ar valsts tiesībām ir izvirzīts uzdevums noteikt tiesāšanās izdevumu apmēru, kas pamatoti radušies lietā uzvarējušai pusei, vai
 - tiesai, kurai lūgts pārskatīt šādu *Taxing Master* lēmumu,ir pienākums piemērot tiesas iedarbības noteikumu, kas izriet no Direktīvas 85/337 10.a panta piektās daļas, saskaņā ar kuru tiesāšanās izdevumi nedrīkst tiesvedību padarīt pārmērīgi dārgu.